

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ЯК ЧИННИК КОНСОЛІДАЦІЇ ЧИ РОЗ'ЄДНАННЯ СОЦІУМУ

Вауліна Фаїна Валеріївна

Досліджено питання пошуку консолідуючого чинника для сучасного українського суспільства. Розглянуто формування нових контурів регіонів України з різними ментальними установками. Особливу увагу приділено впливу лінгвістичних конструкцій на формування сприйняття суспільного та політичного життя соціуму.

Ключові слова: консолідація соціуму, мовна політика, національна ідея, розкол суспільства.

Становлення Української держави, яке розпочалося з моменту проголошення незалежності й триває до сьогодні, потребує наявності міцного консолідуючого чинника, здатного забезпечити взаємодію та співпрацю представників протилежних ідеологічних груп на території України і представників соціальних груп різних світоглядних спрямувань. Таким чинником має бути національна ідея, яка зможе консолідувати та об'єднати суспільство, забезпечити спільне бачення майбутнього держави в очах усіх жителів країни.

Події, що розпочалися в Україні в листопаді 2013 р. і продовжилися у вигляді збройних протистоянь на сході країни, актуалізують проблему пошуку чинника консолідації. Наявність у суспільстві верств населення, які підтримують сепаратистські тенденції й виступають за відділення певних територій від держави, а також проукраїнських сил, які їм протистоять, демонструють наявність в українському соціумі щонайменше двох таборів із протилежними світоглядними поглядами на майбутнє держави. Саме це виводить на перший план питання пошуку чинника, який міг би стати підґрунтям для порозуміння між прихильниками протилежних поглядів та основою для об'єднання соціальних груп у єдиному консолідованому українському суспільному просторі.

Сучасний стан осмислення процесу становлення та змісту української національної ідеї знайшов відображення в багатьох публікаціях останніх років, зокрема в працях І. Бичка, В. Бебика, М. Головатого, В. Ребкала, С. Вовканича, В. Горського, Я. Грицака, С. Гелея, Я. Дашкевича, В. Жмиря, М. Жулинського, О. Забужко, В. Іванишина, Ф. Канака, А. Карася, Ю. Канигіна і З. Ткачука, В. Кафарського, Ф. Кирилюка, А. Колодій, І. Кресіної, В. Лісового, В. Лизанчука, С. Макарчука, І. Макаровського, В. Медведчука, В. Мороза, Л. Нагорної, Я. Радевича-Винницького, Ю. Римаренка, М. Розумного, В. Сергійчука, А. Свідзінського, М. Томенка, А. Фартушного, А. Черненка, О. Шморгуна, Л. Шкля-

ра, Ф. Медведя та в численних матеріалах, оприлюднених у періодичних виданнях і збірниках публікацій.

Мовну ситуацію в Україні досліджували В. Бринцин, Л. Масенко, О. Пономарів, В. Радчук, О. Тарасенко, О. Ткаченко, В. Хмелько, В. Чемес, М. Шемарова.

У зазначених працях розглянуто питання формування української національної ідеї та її становлення крізь призму історичної ретроспективи або з огляду на поділ України на східну й західну. Утім останні події дають підстави вважати за необхідне виділення нового погляду, що має в своїй основі новий принцип формування соціальних груп з різним менталітетом і світоглядними принципами.

Протягом досить тривалого часу, а саме останні десять років звичним був поділ українців за територіальним принципом розколу за лінією схід – захід. Цей розкол уперше був продемонстрований під час виборів 2002 р., а остаточно його закріплення відбулося під час Помаранчевої революції 2004 р. Однак останні події в нашій країні свідчать про те, що звичний територіальний розкол між українцями значно змінився.

На думку О. Демченко, звичного відокремлення південного сходу більше немає. Натомість з'явилося відокремлення Донецької, Луганської областей та Криму. Дослідник дійшов такого висновку, аналізуючи підтримку Євромайдану та Антимайдану в регіонах. За його словами, підтримка Євромайдану на заході та в центрі абсолютна, на так званому середньому сході, до якого входять області від Одеської до Харківської, – помірна, а ось Донецька та Луганська області не сприймають Євромайдан [1].

Цей висновок підтверджують і результати опитування Київського міжнародного інституту соціології. За даними опитування «Думки та погляди жителів південно-східних областей України: квітень 2014», 61, 3 % опитуваних у Луганській і 70,5% опитуваних у Донецькій області вважають події на Майдані збройним перево-

ротом, організованим за допомогою Заходу (Додаток, табл. 1).

Цікаво те, що надалі саме таке відокремлення демонструють сепаратистські тенденції, які превалюють у тих чи інших регіонах. Опитування того самого Київського міжнародного інституту соціології, що проводилося у квітні – травні 2014 р. свідчить, що 22,5 % жителів Донбасу (Донецької та Луганської областей) проголосували б за відділення від України (на тлі 3,2 % в інших східних областях та 2,3 % – серед населення півдня (див. Додаток, табл. 2).

Тобто можна говорити про те, що наразі простежується формування іншого територіального розподілу ментальних тяжінь і вподобань жителів України, з'являється нова лінія розколу в суспільстві.

Події на Майдані сформували і нове уявлення про політичні лозунги, які під час протистоянь набувають характеру громадських і поступово втрачають свою політизовану сутність та надалі мають громадське спрямування. Політизовані лозунги, які раніше мали відверту націоналістичну спрямованість, починають використовуватися на мітингах, що організовуються представниками громадянських рухів, які не мають нічого спільного з політичними партіями чи рухами. Яскравою ілюстрацією цього твердження є те, що під час спільної ходи ультрасів українських футбольних клубів лунають вигуки «Слава Україні! Героям слава!», хоча футбольних уболівальників до подій на Майдані ніхто б не назвав ані представниками політичних рухів, ані тим паче членами націоналістичних організацій.

Утім наразі можна простежити, що сприйняття чи несприйняття Майдану накладає свій відбиток на сприйняття чи несприйняття подібних гасел як суто громадських. Для областей, більшість населення яких підтримувала Майдан чи ставилася до нього нейтрально, ці гасла мають громадський характер, а для тих областей, де події на Майдані сприймаються як переворот, – праворадикальний націоналістичний характер.

Тобто нині маємо ситуацію, про яку писав Фрідріх фон Гайек у своїй роботі «Згубна самовпевненість», а саме коли говорив про те, що слова та гасла, які використовуються в повсякденному мовленні або під час проведення громадських акцій, формують картину сприйняття світу. «Оскільки мова є провідником і супутником мислення, вона несе в собі та поширює на-

вколо усталену, глибоко ешелонну систему цінностей у вигляді ієрархії понять. Вони формують численні семантико-лексичні мережі, за допомогою яких не тільки передаються, а й акумулюються у свідомості певні думки та поняття» [2, с. 109].

Жителі Донецької та Луганської областей протягом досить тривалого часу чекали на прихід «бандерівців». Цей панічний страх появив якоїсь ефемерної спільноти людей є наслідком не тільки інформаційної кампанії, спрямованої на створення образу учасників Майдану як спраглих до влади ненависників усього, що не має яскравих ознак українського, а й використання певних лінгвістичних конструкцій. Ці конструкції, як уже зазначалося, для однієї частини України мають суто громадське, патріотичне значення, тоді як для жителів Донбасу вони виражають прагнення нав'язати чужі для них цінності.

Усе це призводить до того, що наразі постає необхідність створення спільного підґрунтя для консолідації частин країни, засноване на спільному розумінні значення слів і гасел. За словами Меліси Арончик, «Нація, як і будь-яка інша спільнота людей, не може ані сформуватися, ані існувати, ані діяти без внутрішньонаціонального спілкування її членів» [3, с. 108]. Це стосується не тільки безпосередньої комунікації між різними членами суспільства, які представляють різні суспільні чи світоглядні групи; це означає використання ними слів та гасел в одному семантичному значенні.

Таким чином, для консолідації України необхідним є створення мовного поля, в якому більшість українців зможуть використовувати одні й ті самі вислови та слова, надаючи їм одного й того самого змісту.

Тобто одним із механізмів консолідації країни, створення її національної ідеї є відповідна мовна політика, яка буде спрямована на формування у громадян єдиного значення лінгвістичних конструкцій, що використовуються в соціальному чи політичному дискурсі.

Це не означає формування цензури чи використання оціночних суджень стосовно тих чи інших явищ або гасел. Це означає використання всіх можливих засобів, починаючи від шкільного виховання і закінчуючи медіапростором, які допоможуть створити єдине семантичне поле для питань, що можуть викликати резонанс у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Демченко О. Південного сходу більше немає / О. Демченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу. <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/04/22/7023182/>
2. Гаєк Ф. А. Згубна самовпевненість / Ф. А. Гаєк. – М., 1992. – 304 с.
3. Aronczyk M. «Living the Brand»: Nationality, Globality and the Identity Strategies of Nation Branding Consultants / M. Aronczyk // International Journal of Communication. – 2008. – № 2. – P. 43–54.

Ви вважаєте, що події на Майдані в Києві минулої зими це...1

	Південний Схід загалом	Дніпропетровська обл.	Донецька обл.	Запорізька обл.	Луганська обл.	Миколаївська обл.	Одеська обл.	Харківська обл.	Херсонська обл.
... протест громадян проти корупції та свавілля В. Януковича	41,7	54,5	20,0	43,7	26,8	60,3	50,1	47,5	61,9
...державний озброєний переворот, що був організований опозицією за допомогою Заходу	46,0	31,2	70,5	38,3	61,3	23,6	37,0	42,6	30,0
...чи щось інше?	01,8	01,5	1,0	1,5	2,0	03,5	02,7	2,0	2,5
Не знаю/важко відповісти	09,7	11,1	08,2	15,6	09,9	11,9	09,4	7,7	4,7
Відмова від відповіді	0,7	01,7	0,2	1,0	0,0	0,7	0,7	0,2	1,0

Таблиця 2

Який з цих варіантів статусу Вашої області чи регіону Ви б обрали, якщо буде така можливість (%)²

	Галичина	Волинь	Закарпаття	Буковина	Донбас	Інші регіони Сходу	Південь	Центр
	1	2	3	4	5	6	7	8
Збереження нинішнього статусу в складі унітарної України з нинішніми повноваженнями	21,9	40,4	10,9	12,8	9,3	17,8	23,4	30,5
Збереження нинішнього статусу в складі унітарної України з розширеними повноваженнями	67,9	58,5	83,6	69,2	25,7	55,2	58,9	53,8
Автономія у складі федеральної України	0,0	0,0	0,0	0,0	23,5	9,5	7,0	2,3
Вихід з України і створення незалежної держави	0,0	0,0	0,0	0,0	8,4	2,1	0,5	0,4
Вихід з України і приєднання до іншої держави	0,4	0,0	0,0	0,0	22,5	3,2	2,3	1,0
Важко сказати / не знаю / не визначився	9,8	1,1	5,5	17,9	10,6	12,2	7,9	11,9
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

[1] Галичина – Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська обл.

[2] Волинь – Волинська і Рівненська обл.

[3] Закарпаття – Закарпатська обл.

[4] Буковина – Чернівецька обл.

[5] Донбас – Донецька і Луганська обл.

[6] Інші регіони Східної України (Сходу) – Дніпропетровська, Запорізька, Харківська обл.

[7] Південь – Одеська, Миколаївська Херсонська обл.

[8] Центр – Житомирська, Вінницька, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Сумська, Чернігівська, Київська обл. і місто Київ, Хмельницька обл.

¹ За даними Київського міжнародного інституту соціології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id>

² За даними Київського міжнародного інституту соціології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=319&page=3>